

stati samo na području ostvarene ravnoteže među njima, dakle u središnjem pojasu, dala bi se braniti, ako bi se mogla obilno potvrditi. Ali ona se opet ne slaže s gornjim shvaćanjem.)

Ja sam, istina, dopustio mogućnost, da takva razlika negdje i postoji, ali moram reći, da me do toga nije dovela analiza primjerâ, nego dva obzira sasvim druge naravi: prvo, što mi se stvar ne čini lingvistički nemoguća, a drugo, što to prof. Brozović tvrdi. Čitajući njegov članak, imao sam dojam, da je on tu razliku negdje na terenu utvrdio. A kako bih, prije nego *ad hoc* obađem bar veći dio štokavskoga područja i pregledam veći dio štokavskih pisaca, mogao tvrditi, da ne postoji nešto, što netko nalazi na terenu? Jedino, što sam mogao tvrditi, jest to, da razlike između dva izričaja nema: a) na štokavskom području, koje mi je poznato, i b) u tekstovima, što sam ih pregledao. Kako »štokavsko područje, koje mi je poznato« ne kaže mnogo, jer ono može biti šire ili uže, reći ću samo nekoliko riječi o tekstovima, to više što se na njih osvrće i prof. Brozović. On kaže, da su moji primjeri uzeti često iz »nešto starijeg, klasičnog jezika, osobito iz narodnih pjesama, koje su, kao i svaki stih, dosta nepouzdan materijal za ovakva pitanja«. Da ne bismo ostali pod neodređenim dojmom onoga »često«, evo točnih podataka: u članku sam naveo ravno 20 književnih primjera, i to 13 iz narodnoga jezika (ovamo računam i 1 Njegošev primjer), a 7 iz suvremenog. Među primjerima iz narodnoga jezika ima ih 9 iz pjesama, a 4 iz proze (pripovijetke i poslovice). Ujedno sam nabacio misao, da je jezik narodnih umotvorina, pa i pjesama, prilično mjerodavan u ovom pitanju, u kojem središnja štokavština nije ni danas daleko od njega. No u mene ima i potvrda iz suvremenoga jezika (uzimao sam ih iz Andrića upravo zato, što je na njegovu tekst u prof. Brozović dokazivao svoje shvaćanje). Svi ti primjeri govore jedno i isto: da se ni u narodnom ni u književnom

jeziku ona smisaona razlika između dva izričaja ne da dokazati kao takva.

Treba priznati, da je posao prof. Brozovića mnogo teži, nego što je moj. Da bi dokazao svoje mišljenje, on se ne može zadovoljiti mnoštvom potvrda za nj, nego bi valjalo, da označi područje ili navede tekst, gdje se svi slučajevi upotrebe dvaju izričaja daju tumačiti po njegovu shvaćanju, drugim riječima: gdje nema isto toliko primjera, koji dokazuju protivno. A meni, da bih njegovo shvaćanje doveo u sumnju, dostaje nekoliko protivnih primjera, po mogućnosti s područja ili iz tekstova, na kojima i sam radi. To sam u svome članku i pokušao učiniti.

Pretpostavimo, da prof. Brozović ima pravò, t. j. da se infinitiv i veza *da + present* razlikuju onako, kako on hoće, i da se razlika dâ utvrditi negdje na terenu. Kako naši ljudi ni u govornom ni u književnom jeziku na tu razliku ne paze, a naše gramatike o njoj do danas šute, znači, da stojimo pred velikim pedagoškim poslom: ljude valja učiti, da se konkretni izričaj razlikuje od apstraktnog i da za prvi služi veza *da + present*, a za drugi infinitiv. Tako bismo ujedno upotrebu infinitiva kao dopune ograničili na mali postotak slučajeva apstraktnoga izričaja.

Radije bih se složio s gornjom, ovoga puta opreznom mišlju prof. Brozovića, da se pravi smisao razlika između naša dva izričaja može potpuno objasniti samo daljnjom analizom tekstova i istraživanjem na terenu. Čak mislim, da bi takav posao mogao dati poučnih i zanimljivih rezultata. Tada bi se pokazalo, gdje se i po čemu dva izričaja razlikuju, pa bi se onda lakše moglo utvrditi, da li se i u književnom jeziku očituju u tom pogledu kakve novine s područja govornoga jezika.

M. Kravar

#### STIL I JEZIK »GLOBUSA«

Među mnogim rečenicama, koje su loše sastavljene, izabrao sam iz prvih triju brojeva ilustriranog tjednika »Globusa«,

koji izlazi u Zagrebu, nekoliko karakterističnih primjera, da bih pokazao, u čemu pisci griješe protiv dobrog stila.

Na pr. rečenica: *Nakon zaključka istraživačkih radova, u kojima su sudjelovali...* postaje »lakša« i manje jednolična (tri genitiva poslije »nakon«!), ako imensku konstrukciju zamijenimo glagolskom: *Pošto su završeni istraživački radovi, u kojima...* Napisao sam »završeni«, jer su riječi *zaključiti* i *zaključak* germanizmi umjesto *završiti* i *završetak*. Dakle nije dobro: *zaključiti rad, sjednicu i sl., nego: završiti (svršiti) rad i završetak rada*. Dobro je uzeti *zaključak* samo u logičkom smislu, na pr. *njegov je zaključak točan*.

Ogledajmo ovu rečenicu: *Pokušaj ispitivanja mišljenja o jednoj originalnoj domaćoj apstraktnoj slici na osnovu sheme od osam pitanja*. Petnaest riječi i nijedan glagol među njima! Rečenica je karakteristična i predstavlja upravo primjer, kako je stilizirano nebrojeno mnoštvo rečenica u »Globusu« i našim novinama uopće. Zar se ne osjećamo umorni, kada u manjim ili većim razmacima pročitamo niz takvih tromih rečenica?

Među takve rečenice ubrajamo i one, u kojima se nekoliko puta ponavlja isti veznik. Misao: *U Parizu se čitava ta stvar smatra toliko akutnom, da se tu pojavila i prognoza da bi Kina mogla žrtvovati Ho Ši Mina u slučaju da joj se daju koncesije u drugim pitanjima* možemo također jasno izreći i na ovaj način; ... akutnom, da se... i prognoza, kako bi Kina mogla žrtvovati..., ako joj se daju... Dakle jedan veznik »da« umjesto tri zaredom!

Stil je rđav i onda, ako je rečenica nejasna. Na pitanje, da li apstraktna slika pobuđuje u njemu kakve osjećaje, jedan sudionik u anketi odgovara: *Stvar je u gledanju*. Da li to znači; što dulje gledamo, to ćemo bolje nešto ili sve razumjeti, ili: prema tome, s kojeg stanovišta promatramo sliku? — U jednom se članku prikazuje razvojni put engleskoga kome-

diografa Ustinova i kaže se: *Uspjeh, koji ga je stalno pratio... kao da se umorio: stigle su vijesti, da je na posljednjoj premijeri propao...* Ponajprije, može li se uspjeh — umoriti? A zatim: netko bi mogao shvatiti, kao da je uspjeh propao na premijeri, a ne pisac sa svojim komadom!

Koliko treba paziti na stilizaciju čitave rečenice, toliko i na svaki njezin dio. Ne smijemo kazati kao pisac iz »Globusa«: *... novi vođa republikanske većine... ne stoji toliko sigurno iza Eisenhowera...* S nekim se možemo slagati ili ne slagati, potpomagati ga u radu i nastojanjima ili ne, ali — stajati sigurno iza njega!?

Nije u duhu našega jezika, kada prečesto upotrebljavamo broj »jedan« uz druge riječi, a jasno je, da nečega nema više od jedan, na pr. *U Jugoslaviju je doputovala... jedna delegacija grčke vojske;... donio je američki Vrhovni sud jednu izvanrednu odluku*.

Što je pisac htio izreći prvom riječi u rečenici: *Svojevremeno i nesvakidašnje društvo primit će dakle Ženeva?*

Za nekoga kažemo da je visok između 1.80 m i 1.90 m i sl., ali ovako ne: *Batutsi su visoki, snažni muškarci. Ti divovi kreću se između 2 m i 2.10 visine*.

Isto tako stilski griješi pisac drugog članka, kada govoreći o antikomunističkoj histeriji znatnog dijela američke javnosti kaže i ovo: *Nema sumnje da se Mc Carthy naslanja i na tu bolesnu psihozu*.

Previše bi mjesta zauzelo, kad bih i dalje nabrajao stilske nezgrapnosti na stranim »Globusa«. Želio bih, iskreno želio, da suradnici našega novog ilustriranog tjednika ubuduće mnogo više paze na svoj izraz, da ga uglađuju i biraju učeći na tekstovima naših najboljih pisaca i neprestano osluškujući čist jezik narodnoga govora.

Kad već spomenuh narodni govor, još nekoliko riječi o tuđicama.

Germanizmi: *ja sam mišljenja* (ich bin der Meinung), *punom parom* (mit vollem Dampf), *čudi me* (es wundert mich) nisu

nam potrebni kraj naših izraza: *ja mislim, da... , radim iz sve snage, svim silama i sl., čudim se, da...* Ili možda izrazi: *redakcijski kolegij, indicija, atraktivan, heterogen, kompozitor šahovskih problema, diskutirati, ekipa, nacija, skeptički, muzicirati* i t. d., — zvuče bolje i više znače od dobrih hrvatskih riječi: *uredivački odbor* (ili barem: *redakcioni odbor*), *(pred)-znak, privlačljiv, raznorodan, sastavljač šah. problema, raspravljati, momčad, narod, sumnjičav, svirati* i t. d.?!

Sintaksa propisuje pravila, po kojima se riječi slažu jedna s drugom u rečenici. Evo najkrupnijih i najčešćih sintaktičkih griješaka na stranama »Globusa«:

U pasivnim rečenicama, kao što su na pr. *njih se je kasnije maknulo, da bi se zavaralo novinare i ostale zainteresirane riječi njih, novinare i ostale*, koje su objekti aktivne rečenice, postaju u pasivnoj subjekti: *oni su maknuti, da bi novinari bili zavarani*, ili bolje: *njih su maknuli, da zavaraju novinare*.

Prijedlozi *unatoč* i *usprkos* slažu se s dativom, ne s genitivom: *unatoč pokušaju sa strane, usprkos tome, a ne: unatoč pokušaja, usprkos toga!* — Glagol *koristiti* slaže se s dativom (*koristiti kome*), a glagol *koristiti* se s instrumentalom (*koristiti se čime*), ali u ovome drugom značenju nikako *ne smijemo* upotrebljavati *koristiti* s *akuzativom* (na pr. *koristiti priliku*).

U rečenicama: *Knjiga je vrt kojeg možemo nositi u džepu*, ili: *... i ovaj vic kojeg su pričali Francuzi akuzativ* odnosne zamjenice mora biti u obliku *koji*, jer se odnosi na nešto neživo i muškoga roda (vrt, vic), dakle: *Knjiga je vrt, koji možemo nositi u džepu*.

Krupna je sintaktička griješka i onda, kada *suprotnost* izričemo veznicima *da* ili *bez da*, na pr. u ovim rečenicama: *Kad mu je (t. j. piscu) bila dvadeset i jedna godina, izveo mu je... prvu kazališnu komediju, da bi najveći uspjeh postigao godine...*, i: *... da se ne može zadovoljiti samo striktnim oponašanjem... bez da*

*se takvom radu ne pristupi...* U prvom i drugom slučaju moramo uzeti neki suprotni veznik, najčešće *a*, pa rečenice glase: *... a najveći je uspjeh postigao;... a da se takvom radu ne pristupi*.

Već je u 1. broju »Jezika« (god. 1952.) prof. Živković raspravljao o tome, kako danas često čujemo i čitamo perfekt svršenih glagola mjesto prezenta tih glagola, i to u vremenskim rečenicama, kojima se radnja svršava prije radnje glavne rečenice. Navest ću jedan primjer takve pogrešne upotrebe u »Globusu«: *Kad su stigli* (t. j. pingvini, mužjak i ženka) *do mjesta parenja, odvija se upoznavanje na ovaj način...* Radnja se rečenice događa u svagdašnjosti, t. j. u sadašnjosti i u prošlosti i u budućnosti, uvijek kad se prilika za nju desi. Zbog toga je u svim takvim slučajevima pravilna jedino upotreba prezenta u službi t. zv. neprave sadašnjosti, dakle: *Kada stignu do mjesta... odvija se...*

I na kraju, prije nego prijedem na primjedbe o pravopisu, da kažem samo nešto o glagolskim i imenskim *oblicima*, koji među svima možda najviše »bodu« oči.

U rečenici: *Meningitis... i druga oboljenja...* zadnja riječ treba da bude »bolesti«. Prof. Jonke je u 1. broju »Jezika« god. 1953./54. jasno utvrdio, da možemo vrlo korisno upotrebljavati obje riječi, i bolest i oboljenje. Prvu, koja već od 15. st. postoji u svim našim rječnicima, da označimo već formirano bolesno stanje (njem. Krankheit), a drugu za početni stadij, razvijanje nekoga bolesnog stanja (njem. Erkrankung). Stoga ne potiskujemo bez potrebe jednu riječ drugom, kada nam obadviije mogu dobro poslužiti!

Umjesto 53% Amerikanaca smatraju i na večeri je prisustvovalo 84 uzvanika treba da bude: *smatra* i na večeri su prisustvovala.

Nepravilan je oblik za 3. l. sing. prezenta *obećaje* mjesto *obećava* od glagola *obećavati*.

Ukoliko mi nije izmakla koja riječ, moram sa zadovoljstvom istaći, da na 48



strana »Globusa« nadoh samo četiri primjera pogrešnoga pisanja č-ć, i to: *saobraćaj, čelavost, proturječiti i bašća*, što moramo pisati: *saobraćaj, čelavost, proturiječiti i bašća*.

Pogrešnih primjera za *ije-je* naći ćemo dva, tri puta više. *Nije dobro: rješeni* nagradni kupon, *svjetleći* brojčanik ručnog sata, *vjeće* staraca, *zasljepljen* mržnjom, *primjećeno* je, *greške*, *prosvjećen* duh. jednom *rječju*, *promješajte*, *ocjedene* i oprane, nego treba pisati *sve sa ije*, dakle: *riješeni, svijetleći, vijeće, zaslijepljen* i t. d.

Pravopis jasno kazuje, da priloge, složene od prijedloga i priloga, pridjeva, imenica i sl., treba pisati zajedno. Stoga ne valja: na više, na večer, na veliko, u to, u vis, nego zajedno: *naviše, navečer, naveliko, uto, uvis*.

Netočni su oblici: *sinoćnji*, *putevi*, *momentalni*, pa treba pisati: *sinoćni, putovi*. A momentalni? Ako već ne želimo (a zašto?) upotrebiti dobre hrvatske riječi *trenutačan, trenutani, iznenadan, prolazan*, onda barem pišimo i govorimo *bez 1* tu riječ, izvedenu od latinskoga pridjeva *momentaneus*! Isp. i u talijanskom, francuskom, njemačkom: *momentaneo, momentané, momentan*. Jasno, kao i u latinskom, *sve bez 1!*

*Interpunkciji* su pisci članaka u »Globusa« nažalost posvetili premalo pažnje. Ima dosta zavisno-upitnih, vremenskih, pogodbenih i dr. rečenica, pred koje nije stavljen zarez. Na pr.:... *da niko od nas nije primijetio koliko je sati;... što dolazi u opasnost ako se ne stane na put;... nisu najavili vrijeme kada će se njihov...*

No, prava anarhija vlada kod odnosnih, izričnih i namjernih rečenica. Oko 30% ih uopće nije odijeljeno zarezom od glavne rečenice!

Neka stoga uredništvo i suradnici »Globusa« ove moje primjedbe shvate kao toplu preporuku, da bi ubuduće poučan i zanimljiv sadržaj svojih priloga pružali čitaocima i u prikladnome jezičnom ruhu!

Vladimir Vratović

## ŠTAMPARSKE POGREŠKE U NASOJ KNJIŽEVNOSTI

Pri kraju svoje ocjene Lalevićeva »Potsetnika srpskohrvatskog jezika« u 3. broju »Jezika«, god. 1953./54., Lj. J. kaže: »šteta je, što obiluje štamparskim pogreškama...« Pisac ovog članka je samouk, no on može da čita knjige i novine u više tuđih jezika, pa može i da kaže, bez straha da će ga itko pobiti: da su štamparske pogreške u hrvatskoj i srpskoj književnosti prava sramota naše kulture.

Ta i u našim knjigama, najvećma naučnog sadržaja, nailazi se na znatan broj registriranih i neregistriranih štamparskih pogrešaka. Ja čitava života rado čitam ocjene knjiga u raznim inojezičnim listovima i revijama, i samo sam jednom naišao na ocjenu jedne engleske knjige, u kojoj je bio veći broj pogrešno napisanih imena, lica i mjesta. No svi su se ocjenjivači žestoko oborili na te pogreške kao na nevjerojatnu i nedopustivu pojavu. No kod nas bi se primjerima štamparskih pogrešaka mogla ispuniti mala knjiga. Za stare Jugoslavije češće mi je dolazio do ruku »Službeni list« s mnogim ispravcima štamparskih pogrešaka u zakonima, koji su izašli u prethodnom broju. Bar bi uredbe i zakoni morali biti bez štamparskih i drugih pogrešaka, jer i kakav krivo postavljen zarez može da promijeni smisao. Ne znam, kako je sada, jer ne pratim, ali po čuvenju znam, da na tom polju ima mnogo naknadnog krpiljenja i mijenjanja.

Jednom je tiskara Kugli i Deutsch bila preštamovala Lochmerovu Gramatiku engleskog jezika, u kojoj sam na prvih 90 strana našao 140 štamparskih pogrešaka. Dok je prof. Lochmer bio živ, mogao si svijećom tražiti štamparsku pogrešku u njegovim knjigama i ne bi je našao, a u preštampanoj knjizi štampar i korektor propustili su valjda na stotine pogrešaka, i to sa *štampanim i točnim* originalom

pred očima. I danas u našim gramatikama tuđih jezika nailazimo na štamparske pogreške, kakvih apsolutno ne smije biti u naučnim knjigama. Neki dan dohvatih knjigu »Sveznadar« u jednoj knjižari i pogledah najprije kraj knjige, te naidoh na tri strane ispravaka. Dalje nisam htio ni gledati, pa je nisam htio ni kupiti, jer ne ću da plaćam nehaj i nepažnju prema čitaocima. Prije Drugog svjetskog rata mogao sam pratiti slovenske listove i sa zadovoljstvom se uvjeriti, da se Slovenci u štamparstvu drže svjetskog standarda. Ne znam, kako je danas, ali pretpostavljam, da se oni nisu iznevjerili svojoj urednosti.

Kad god uzmem u ruke koju našu knjigu s rubrikom »Ispravci«, ja se u duši postidim pred svakim strancem, kojemu bi ta knjiga mogla doći u ruke, kao što lijepom broju njih, koji uče naš jezik, i dolazi. Ima nešto još gore — a što ne će biti naodmet da ovdje usput spomenem. Pred koju godinu izašao je u Dubrovniku jedan zbornik o našem pomorstvu, namijenjen i strancima, jer je svaki članak imao na početku sadržaj u engleskom jeziku, ali u takvom engleskom jeziku, da svisneš od stida kod pomisli, da bi koji primjerak te knjige zaista mogao doći kojemu Englezu do ruku.

A gdje vam je zbrka, koja postoji samo kod Hrvata i Srba u pisanju tuđih prezimena i imena mjesta? Srbi ih pišu prema izgovoru, ili po pravilu »hit or miss« — jer gdje je taj pisac ili novinar, koji zna, kako se imena izgovaraju u svim evropskim jezicima, pored činjenice da se čirilskim alfabetom *ne mogu* napisati brojni zvukovi tuđih jezika. Hrvati se drže eti-

mološkog pisanja, ali se i oni češće posluže pravilom »hit or miss« (pogodi ili promaši), pa je bivšem predsjedniku USA Hooveru jedamput pravo ime Hoover, drugi put Hoover, a treći put čak i Hower. Roosevelt može da bude i Roosewelt, a Liverpool i Liwerpool. Zanimljivo bi bilo doznati, otkle naši novinari vade ta krivo napisana imena, jer ih ni u jednoj svjetskoj publikaciji ne mogu naći tako izopačena.

Ali vratimo se na štamparske pogreške u knjigama, u čemu jedini Hrvati i Srbi uživaju nezavidan monopol među svima civiliziranim narodima svijeta, i zapitajmo se: zašto baš kod nas ta neoprostiva pojava? Je li to »bestužnost«? Ova riječ bestužnosti rijetko se, ako ikada, u našoj književnosti upotrebljava, a zapravo znači, što i Talijanu »Non m'importa«, Englezu »I don't care«, a nama »Nije mi stalo«. »Nije mi stalo« ni pred sobom ni pred drugima. Moja pok. baba je običavala reći, da je bestužnost »veliki grih«, da nema gore stvari negoli biti bestužan. Je li moguće, da su naši pisci i korektori bestužni? Zar im nije stalo do toga, što njihove knjige odlaze u javnost iznakažene štamparskim pogreškama, kojih u njima apsolutno ne smije biti? U velikom je svijetu običaj, da se piscu pošlje na uvid zahtjev korektura, da ga korektor, ma i nehотиčnom nepažnjom, ili eventualnim neznanjem, ne bi izložio kritici ili podsmijehu ocjenjivača i čitalaca.

Knjiga je naš svjedok pred svijetom. Svi oni, kojima je do ugleda naše knjige i narodnog ponosa, morali bi nemilosrdno udarati po našoj bestužnosti.

I. F. L—V.